

Gribam zināt!

Vienkārši par aktuālo Eiropas Savienībā

Kā top ES budžets un kas no tā tiek mums?

Ikvienam no mums ir savs budžets, kurā apkopoti pieejamie finanšu resursi – ienākumi un izdevumi. Tāpat tas ir Eiropas Savienībā (ES), un to veido vairāki avoti, veicinot dalībvalstu kopējo mērķu sasniegšanu. ES budžets tiek pieņemts ik gadu, līdzekļus sadalot atbilstoši daudzgadu finanšu shēmai, kas nosaka izdevumu griestus un prioritātes septiņu gadu periodam, attiecīgi šobrīd no 2021. līdz 2027. gadam. Šogad ES budžeta apjoms, kas atspoguļo maksimālās atļautās saistības, ir 199,4 miljardi eiro, savukārt reāli izmaksātā naudas plūsma sasniedz 155,2 miljardus. Tā ir mazāka par plānoto, jo daļa no saistībām tiek izpildīta nākamajos gados, piemēram, tie ir projekti, kas tiek finansēti ilggadēji, vai līgumi, kuru maksājumi norit pakāpeniski. Svarīgi – šim budžetam nevar būt deficīts, jo ES atšķirībā no dalībvalstīm naudu aizņemties nevar.

Apmaksājam paši

Gandrīz 70% ES budžeta veido dalībvalstu iemaksas, kas aprēķinātas proporcionāli nacionālajam kopienākumam (NKI). To bieži jau ar iekšzemes kopprodukta (IKP), kas atspoguļo valsts teritorijā radīto ienākumu, kamēr NKI atspoguļo valsts iedzīvotāju kopējo ienākumu arī no ārvalstīm. Turīgākās valstis, piemēram, Vācija un Francija, iemaksā vairāk, bet mēs – mazāk, darbojoties pēc solidaritātes principa. Tā mēs saņemam vismaz trīs reizes vairāk nekā iemaksājam.

ES budžetu veido arī muitas nodokļi (11%) par precēm, kas importētas no valstīm ārpus savienības – Ķīnas, Amerikas utt. No tiem 75% nonāk budžetā, bet pārējais paliek dalībvalstīm kā atlīdzība par administratīvo darbu – muitas kontroli, dokumentu apstrādi u.c. Papildus tiek iekasēti pievienotās vērtības nodoklis (PVN), kura iemaksa veido apmēram tikpat lielu summu kā muitas nodokļi. Tā tiek maksāta kā 0,3% no dalībvalstu faktiskajiem PVN ieņēmumiem, kas tiek koriģēti, balstoties uz dalībvalstu likumdošanas atšķirībām no ES direktīvām. Kopš 2021. gada finansējumu kā daļa no Eiropas zaļā kursa papildina maksa par nepārstrādātu plastmasas iepakojumu – 80 centi par katru kilogramu, veidojot aptuveni 4% no ieņēmumiem.

Papildus galvenajiem ieņēmumiem no dalībvalstīm kopējo maciņu papildina arī citi avoti. Šobrīd viens no tiem ir *NextGenerationEU* programma – ārkārtas ekonomikas atveseļošanās instruments pēc Covid-19 pandēmijas, kur ES naudu aizņemas tirgū un to piešķir dalībvalstīm grantos un aizdevumos, lai atjaunotu ekonomiku, veicinātu ilgtspējīgu attīstību un stiprinātu konkurētspēju. Būtiska budžeta daļa ir soda naudas un sankcijas, kas piemērotas par ES noteikumu pārkāpumiem, piemēram, konkurences tiesību neievērošanu. Vēl ir ieņēmumi no ES institūciju darbības – darbinieku pensiju iemaksas un dažādas nodevas. Lai gan šie avoti ir nelieli (kopumā 7%), tie ir būtiska budžeta daļa.

EP viceprezidents Roberts ZĪLE (Eiropas Konservatīvo un reformistu grupa) uzsver, ka nevajadzētu būt šaubām par ES pozitīvo ietekmi attiecībā uz Latvijas ekonomiku. – *Mēs aptuveni proporcionāli saņemam līdzīgu naudas summu, ņemot vērā iedzīvotāju skaitu un IKP atšķirības starp Latviju, Lietuvu un Igauniju. Šobrīd Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju sasniedz aptuveni 75% no ES vidējā rādītāja, kas tiek uzskatīts par galveno ekonomikas veselības kritēriju. Lietuvā un Igaunijā šis*

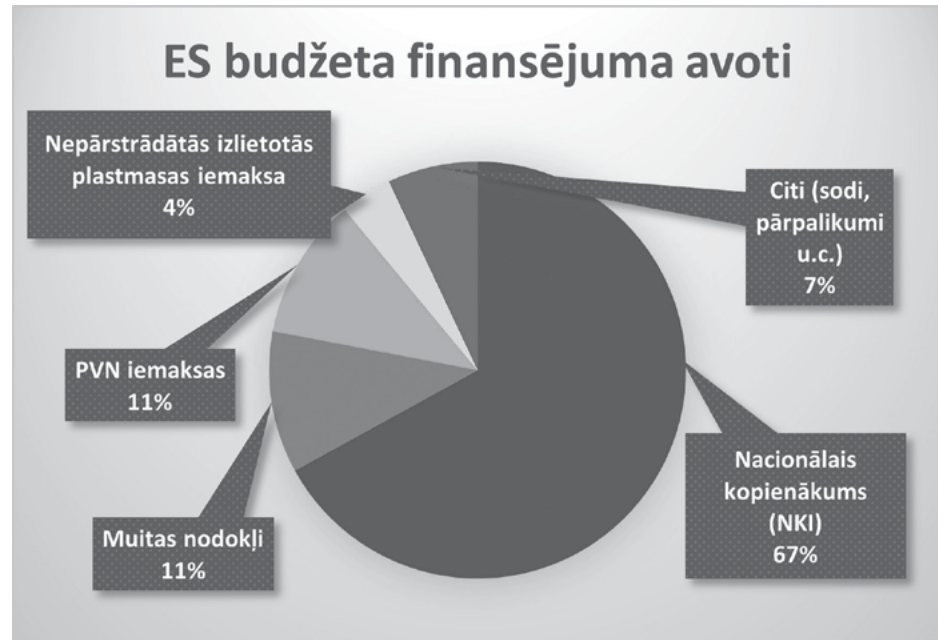

rādītājs ir 90%, tātad pastāv 15% starpība, ko lietuvieši panākuši pēdējā piecpadsmitgadē, bet igauņi vienmēr bijuši priekšā, tiesa, ne tik daudz. Tas rāda, ka varējām sasniegt labākus rezultātus, – vērtē R. Zīle.

Grūtības apgūt naudu

Latvija no ES fondiem ilgtermiņa budžeta periodā no 2021. līdz 2027. gadam saņem aptuveni 10 miljardus eiro. Tas nav maz, bet cik taisnīgi summa tiek sadalīta, ir katras dalībvalsts kompetencē. – *Diemžēl atšķirības starp reģioniem ir lielas, piemēram, Vidzemes attīstības centrs ir Valmiera, Kurzemē – Liepāja un Ventspils, kas ir pareizi, jo visu Latviju un tās mazapdzīvotās teritorijas ar vienādiem attīstības līmeņiem nasegt nevar. Pierīga ir kļuvusi par izteikti turīgu vietu, – secina R. Zīle. Izaicinājums ir ne tikai nevienlīdzības mazināšana, bet arī līdzekļu apguve. *NextGenerationEU* nodrošina Latvijai divu miljardu eiro grantus. Tomēr ar šo līdzekļu izmantošanu neveicas raiti – līdz šim nokontraktēta aptuveni puse no summas, un no mērķiem, kas jāizpilda, lai Eiropas Komisija (EK) naudu uzskatītu par pareizi apgūtu, izpildīti vien 30%. – *Tas nozīmē, ka termiņa dēļ – augustā jānoslēdz pēdējie kontrakti – pilnu potenciālu iespējams arī nesasniegt. Ja tas nenotiek, nauda netiek apgūta un pagarinājuma nav, – skaidro EP viceprezidents.**

Kohēzijas fonds, kas atbalsta mazāk attīstītu reģionu infrastruktūru, transporta tīklus, sabiedriskās ēkas un enerģētikas sistēmas, sniedz atbalstu uzņēmējdarbībai un inovācijām, izglītībai un sociālajai jomai, veido lielāko daļu no Latvijas rīcībā esošajiem ES līdzekļiem. Šī gada sākumā tā izpildes rādītājs bija tikai 6%. Lai gan rezultāts šobrīd nedaudz uzlabojies, līdz septiņgades beigām naudas apgušana joprojām būs izaicinoša. ES struktūrfondu sistēmai pieder arī Eiropas Reģionālās

attīstības fonds (ERAF), kas palīdzējis vairāku projektu īstenošanā mūsupē. Papildus tiek izmantoti solidaritātes fondi, kas sniedz finansiālu atbalstu ārkārtas situācijās. Pēdējos gados padziļināta uzmanība tiek pievērsta vides aizsardzībai un cīņai pret klimata pārmaiņām, sabiedrības veselībai. Tostarp inovācijām paredzētie fondi, kas saistīti ar pētniecības programām un kurās kopā piedalās vairāku valstu pētnieki, neapšaubāmi nes rezultātus.

Attiecībā uz vietējo uzņēmējdarbību palīdz tiešmaksājumi (ES finansiāls atbalsts lauksaimniekiem), jo tie stabilizē zemnieku ienākumus, palīdz modernizēt saimniecības un uzturēt nodarbinātību lauku reģionos. Vienlaikus tie ir diskriminējoši – kad Latvija un citas valstis pievienojās ES 2004. gadā, tika panākts kompromiss, ka tiešmaksājumi tiks pakāpeniski palielināti, jo esošajās dalībvalstīs lauksaimniecība jau bija aktīvi subsidēta. Jaunās dalībvalstis aizvien saņem mazāk, lai gan ražošana un produkcija ir līdzīga. Situācija lēnām uzlabojas, tomēr konkurence ES tirgū joprojām nav godīga.

Ko sola jaunais septiņgades budžets

Šovasar EK publiski informēja par nākotnes budžetu 2028.–2034. gadam, kura struktūrā iekļautas būtiskas izmaiņas. – *Kopējā summa diemžēl, ņemot vērā inflāciju un citus nosacījumus, ir tāda pati, pieauguma nav, lai gan EK priekšsēdētāja to prezentēja citādāk. Skaidrs, ka cenas pa šo laiku ir mainījušās. Vēl jāsāk atmaksāt parādi Atveseļošanas un noturības mehānismam. Tiek piedāvāts kardināli mainīt struktūru – piemēram, ir izveidoti nacionālās un reģionālās partnerības plāni, kādu agrāk septiņgades budžetā nebija. Tie it kā sniedz elastību valstij, bet tajos kohēzijas un lauksaimniecības lauku attīstības programmu nauda ir kopā. Latvijai pašai būtu jānosaka, cik dot zemniekiem un cik citiem reģionālās attīstības projektiem. Latvijas zemnieku organizācijas jau asi reaģējušas uz šo pieeju. Arī Eiropas Parlamentā ir nopietni spēki, kas mēģinās šo grozīt... Kā tas beigsies, nezinu. Vēl ir priekšlikums veidot tā saukto konkurences fondu ar vairākiem simtiem miljardu eiro, radot ekselences centrus ar lielām inovācijām. Bet būsīm atklāti – tādi būs Rietumeiropā, nevis Latvijā. Mēs esam mazāka valsts, līdz ar to objektīvi nevaram konkurēt ar Franciju vai Vāciju visās jomās, tomēr mums ir labi ar droniem saistīti jaunuzņēmumi, – skaidro R. Zīle. Ja turpināsies proporcionāli lielāka naudas piešķiršana no kopējā budžeta mazāk attīstītajām valstīm, ievērojama daļa no konkurences fonda naudas nonāks Rietumeiropas ekselences centros. Tas nozīmē, ka cilvēki, kuri tajos būs spējīgi strādāt, pārcelsies uz dzīvi to tuvumā. Pretrunīga situācija.*

R. Zīle atgādina, ka lielā mērā viss ir atkarīgs no mums pašiem – cik aktīvi būsīm, tik finansiālu atdevi arī varam sagaidīt: – *Hierarhijai jābūt, tāpēc dalībvalstīm, vadībai un ministrijām jāsastrādājas ar reģioniem un pašvaldībām, jāatrod kompromisi, kā samazināt iekšējo nevienlīdzību sociāli un ekonomiski, kā sasniegt*

kopienas vidējo līmeni un vismaz tuvoties kaimiņvalstīm. Skaidrs, ka nauda būs, un tā nebūs maza, bet, ja mēs nepratīsim to apgūt vai darīsim to kļūdaini, Rietumeiropas valstis var pateikt, ka Austrumeiropai, iespējams, vajadzētu dot mazāk. Diemžēl tāda ir politika.

ES – mūsu novada attīstības mugurkauls

Novada pašvaldības Attīstības un projektu nodaļas vadītājs Ģirts IELEJA uzsver, ka ES finansējumu mūsupē attīstībā ir būtiska nozīme. Bez tā iespēja augt būtu niecīga. Tomēr netrūkst arī izaicinājumu. – *Projektu konkursi, kas tiek rīkoti reģionos un plānošanas reģionos, ir ar ierobežotu atlasi, var startēt tikai konkrēti objekti. Vai tas ir taisnīgi, nezinu, bet vairāk gribētu pievērst uzmanību tam, ka, piemēram, Latgales plānošanas reģions nespēj tik labi apgūt tam piešķirto naudu kā citi. Tur ir lielāks bezdarbs, teritorija atrodas Krievijas pierobežā un pastāv vairāki citi faktori. Tāpēc vajadzētu apdomāt, vai šo naudu nevajag pārdalīt citiem reģioniem. Manuprāt, efektīvs bija kvotu sadalījums, kas tika pieņemts agrāk – pašvaldībai iedod naudu un tā izvērtē savas prioritātes – ko vajadzētu uzbūvēt, uzlabot. Mehānizācijas ielas rekonstrukcija Limbažos tika realizēta projekta konkursā, kur bija zināma kvota Latvijā, un mēs racionāli varējām spriest, kur to lietderīgāk iztērēt. Tāpat Lauku atbalsta dienesta organizētā programma grants ceļu sakārtošanā ļāva kopā ar iedzīvotājiem un uzņēmējiem izvērtēt situāciju, un gandrīz katrā bijušās novada teritorijas pagastā ceļi tika rekonstruēti, – stāsta Ģ. Ieleja.*

Ievērojamākie projekti, kas pēdējos gados realizēti ar ES fondu atbalstu, ir saistīti ar ceļu infrastruktūru. Lielākais no tiem ir Cēsu un Tīrumu ielas Limbažos uzlabošana, kas sasniedz 2,8 miljonus eiro. Finansiāli nedaudz atpaliek Rīgas un Jūras ielas Alojā, kā arī Vizbulu ielas Mandegās uzlabošanas projekti, katram izmaksājot nedaudz vairāk kā miljonu eiro. Šobrīd tiek pārbūvēta Alojā Auseklja pamatskolas ēka, finansējumam sasniedzot gandrīz 1,8 miljonus eiro.

Nākotnē novadā prioritāri plānots virzīt projektus, kas sniegtu atbalstu uzņēmējdarbībai. – *Ja nav uzņēmēju, nav uzņēmumu, līdz ar to arī darbavietu, nodokļu... Noteikti jādomā par energoefektivitāti, jo mums gan pašvaldības pārziņā, gan privātajā sektorā ir pietiekami daudz ēku, ko nepieciešams siltināt un aprīkot ar jaunām viedajām tehnoloģijām energoefektīviņai samazināšanai, – vērtē Ģ. Ieleja.*

Sagatavoja **Fanija ROMEIKO**